

Filosofiske Anmeldelser

Nr. 2

Årgang 2, 2014

Dansk Filosofisk Selskab, DFS, har blandt andet til formål at udbrede filosofisk interesse og forståelse i samfundet.

Meningen med nærværende tidsskrift, *Filosofiske Anmeldelser*, som udgives af DFS, er således at stimulere til læsning af nyere, dansksproget filosofisk litteratur. Tidsskriftet vil i tillæg bringe anmeldelser af oversat, udenlandsk filosofisk litteratur. Anmeldelserne er skrevet af filosofistuderende og yngre filosoffer. *Filosofiske Anmeldelser* redigeres af cand. mag. Finn Jespersen.

Indhold

Filosoffen på arbejde. Dimensioner i anvendt filosofi. Ulla Thøgersen (red.): *Filosoffen på arbejde. Dimensioner i anvendt filosofi*, v/ Christian Bundgaard Svendsen.....side 27

I lyset af Bataille – Politisk filosofiske studier. Asger Sørensen: *I lyset af Bataille – Politisk filosofiske studier*, v/ Jonas Demant Hansen.....side 32

At læse biografisk. Preben Lilhav: *Den unge Goethe. 1749-1786. Werther-geni og minister – en tekstmontage af Preben Lilhav*, v/ Philip Martinussen....side 39

Sprogets sakramente. En arkæologi for eden. Giorgio Agamben: *Sprogets sakramente. En arkæologi for eden*, v/ Martin Hauberg-Lund.....side 41

Filosoffen på arbejde. Dimensioner i anvendt filosofi

Ulla Thøgersen (red.)

Filosoffen på arbejde. Dimensioner i anvendt filosofi

Forlaget Mindspace

272 sider

Kr. 298,- (E-bog kr. 208,-)

v/ Christian Bundgaard Svendsen Cand. Mag. og lektor cbs@viauc.dk

I 2011 startede Aalborg Universitet en ny uddannelse i anvendt filosofi. Uddannelsen er den første af sin art i Danmark. Denne bog er skabt i miljøet omkring denne nye uddannelse. Den er ifølge forordet først og fremmest henvendt til studerende på uddannelsen. Den er et bud på en indføring i uddannelsens centrale områder, men den indeholder også en anden del, der viser eksempler på, hvordan man kan anvende filosofi på forskellige måder.

Bogens fokus bliver da helt naturligt at indramme og definere dette nye filosofiske område. Bogens redaktør, Ulla Thøgersen, knytter allerede i indledningen en linje tilbage til filosofiens vugge, antikken, hvor hun indkredser betydningen af anvendt filosofi ved at fremhæve to forskellige forståelser af, hvordan filosofi skal anvendes. På den ene side Sokrates, der via samtaler med den almindelige samfundsborger skabte rum for refleksion og undren over etablerede sandheder i dagliglivet og samfundet. På den anden side Platon, der lagde vægt på en mere formel uddannelse i Akademia i faglige discipliner. Han havde dog også det sigte, at de færdiguddannede skulle ud og virke i samfundet, helst som ledere, hvilket fremgår af *Staten*. Thøgersen skriver: "I sammenknytningen af begge sider bliver filosofi til en livspraksis, en samtale og en samfundsendageret praksis." (s. 13). Anvendt filosofi skal således både indeholde et aktivt intervenerende element i forhold til et praksisfelt og en mere analyserende og forståelsesorienteret tilgang til praksisfeltet, for eksempel som hjælp til begrebsafklaring. Uddannelsen i Aalborg fremhæver særligt det dialogiske og det tværfaglige som særlige kendetegn for deres forståelse af anvendt filosofi.

Første del er som nævnt tænkt som en grundbog til faget Anvendt Filosofi på Aalborg Universitet. Bogen indeholder udover Thøgersens indledning syv kapitler. Først indleder Mogens Pahuus med et kapitel om "Filosofiens kerneområder". Han viser, hvordan anvendt filosofi har et solidt grundlag i den traditionelle akademiske filosofitradition. Kapitlet indeholder korte introduktioner til de klassiske filosofiske discipliner: metafysik, filosofisk antropologi, erkendelsesteori, videnskabsteori, værdifilosofi, filosofihistorie og logik og argumentationsteori. Det er mange ting Pahuus, har sat sig for at introducere, og også for mange. Selvom Pahuus som vanlig er en meget dygtig formidler, er det for ambitiøst at ville genfortælle filosofihistorien på under tre en halv side eller at ville introducere logik og argumentationsteori på halvanden side, som det er tilfældet her. Det bliver både for overfladisk og indforstået til at fungere som grundbog for et akademisk fag. Til gengæld får vi med Pahuus' vinkel på filosofiens kerneområde integreret både livfilosofien og æstetikken på deres retmæssige pladser som en del af filosofiens kerneområde, og det skal han have tak for, da både livsfilosofien og æstetikken ofte bliver glemt eller negligeret i den traditionelle præsentation af filosofiens kerneområder.

Dernæst kommer kapitlet "Filosofiens eksistentielle dimension" af Ulla Thøgersen. Her tager hun fat i den personlige dimension af filosofien: "at filosofere er at sætte sin selvforståelse på spil" (s. 61), som hun citerer L. Fr. H. Svendsen for. Heldigvis fortæller Thøgersen ikke den sædvanlige historie om eksistentialismen (Kierkegaard og Sartre), men tager udgangspunkt i Hegel og refleksionsbegrebet og kommer ad den vej forbi Merleau-Ponty, Camus, de Beauvoir og den eksistentielle roman. Det er en overraskende, men oplagt vej Thøgersen går i dette meget velskrevne og elementært spændende kapitel.

Det næste kapitel, "Filosofiens interpersonelle dimension – filosofi som samtale", er også skrevet af Thøgersen. Det er et område, som Thøgersen har beskæftiget sig med i flere år, og det skinner igennem i dette kapitel, der på forbilledlig vis fungerer som en systematisk og grundig indføring i den filosofiske samtales forskellige aspekter. Hun starter selvfølgelig i antikken med Sokrates i Platons dialoger og kommer omkring forskellige erkendelsesteoretiske problemstillinger vedrørende kommunikation, der analyseres ud fra Descartes og Merleau-Ponty. Derefter gennemgår Thøgersen de forskellige

typer af filosofiske samtaler, som anvendt filosofi byder på: Filosofi som terapi, filosofisk rådgivning, filosofisk vejledning, filosofi og coaching for til sidst i kapitlet at diskutere de etiske aspekter ved den filosofiske samtale med udgangspunkt i Løgstrup og Levinas og med en lidt overraskende alliance med Habermas. Det fungerer dog fint og overbevisende i denne sammenhæng, da Thøgersen får koblet sine pointer tilbage til de tidligere analyser af kommunikation.

Det efterfølgende kapitel er skrevet af Kristian Høyer Toft og Henrik Jøker Bjerre og tager fat på "Filosofiens samfundsforandrende dimension". Første del af kapitlet tager udgangspunkt i Karl Marx' kritik af, at filosofien kun har fortolket verden, ikke forandret den. Toft og Bjerre påtager sig en mellemposition, hvor de slår til lyd for, at god filosofi må rumme begge, eller som de fyndigt formulerer det ved at parafrasere Kant: "Filosofi uden anvendelse er tom, anvendelse uden filosofi er blind" (s. 108) og får derved også slagordsagtigt defineret, hvad anvendt filosofi er. De konstruerer fire idealtypiske filosofiske funktioner, som filosoffer gennem tiden har benyttet sig af. Det er "Grundlæggeren" (eksempelvis Locke, Kant og Marx), "Begynderen" (for eksempel Platon, Frege og Heidegger), "Aktivisten" (for eksempel Singer og Pogge), og "Spørgeren" (for eksempel Sokrates og Zizek). Det er en forfriskende anderledes måde at se filosofien på, og det kunne de med fordel have gået mere i dybden med. Hvorfor er Heidegger en "Begynder" og ikke en "Spørger"? Og hvorfor er Frege en "Begynder" og ikke en "Grundlægger"? Men de går videre og forklarer i et meget overskueligt skema den anvendte filosofis elementer i de forskellige filosofiske traditioner, som eksempelvis hermeneutik, analytiske filosofi, genealogi, positivisme, pragmatisme med flere og får dermed vist, at anvendt filosofi ikke er noget andet end filosofi, men en integreret del af filosofien. Det er en interessant vinkel på både filosofien og den anvendte filosofi, som godt kunne være foldet mere ud. Det må vi håbe, at Toft og Bjerre vil gøre i en anden sammenhæng.

Anden halvdel af kapitlet viser, hvordan man kan anvende filosofien til at analysere et globalt samfundsproblem: Land-grabbing. "Land-grabbing" er betegnelsen for multinationale virksomheders opkøb af meget store landarealer i den tredje verden (for eksempel 1.3 millioner hektar) af nogle også kaldet "Large-scale land acquisition". Toft og Bjerre analyserer først

fænomenet fænomenologisk og sprogfilosofisk. Derefter laver de en ideologikritisk og genealogisk analyse for til sidst at lave en liberal analyse af samme fænomen. De ender med den ikke overraskende konklusion, at det er noget skidt med land-grabbing. Ved kun at analysere det fra en liberal position, og ikke fra en liberalistisk, forpasser de muligheden for at få en reel diskussion med en position, der vil forsvare disse indkøb af store arealer. Og de ender med en forudsigelig og lidt flad konklusion på et i øvrigt godt og velskrevet kapitel.

Finn Arlers kapitel "Filosofi og videnskaberne – om nysgerrighed og videbegær" er en filosofihistorisk tour de force fra antikken til i dag om forholdet mellem tro og viden, nysgerrighed og nytte, samt realisme og antirealisme diskussionerne. Dette kapitel fungerer fortræffeligt som introduktion til anvendt filosofi og videnskabsteori og er både velskrevet og medrivende læsning.

Næstsidste kapitel i første del er skrevet af Lisa Rygaard Frost Kristensen, "At være anvendelsesorienteret filosof". Det er skrevet på baggrund af hendes ph.d. afhandling om bæredygtighed. I dette kapitel bliver det meget konkret vist, hvordan man kan anvende filosofi. Kristensen viser med bæredygtighed som emne, hvordan man kan indtage fire forskellige roller, når man vil anvende filosofien. Hun starter med rollen som "kritisk observatør", der indebærer nysgerrig og undrende observation af bæredygtighed som samfundsfænomen. Hvor stammer det fra, og hvad bruges det til? Dernæst rollen som "analysator", hvor man indtager en mere sprogfilosofisk rolle og laver en begrebsanalyse af bæredygtighed. Således forberedt kan man indtage rollen som "kritisk aktør" og opsøge virksomheder eller institutioner, som siger, at de er bæredygtige og i dialog med dem i deres hverdagspraksis finde frem til, hvad det er for en brug og forståelse, de har af bæredygtighed. Til sidst indtages rollen som "kommunikatør", hvor fokus er på, hvordan man får formidlet sine filosofiske analyser og observationer videre til alle, der arbejder med bæredygtighed, men ikke forstår det filosofiske fagsprog: "Rollerne kan vekselvirke og udfyldes på forskellig vis. Eksempelvis kan den kritiske observatør bestandig spille ind med nye input, ideer, og iagttagelser, som analysatoren præciserer, forfølger, diskuterer eller afviser. Disse analyser kan bringes videre i spil af den kritiske aktør på udvalgte praksisfelter, hvor de

formidles af kommunikatøren, og gennem kommunikation med andre åbnes de op, bredes ud og får nye perspektiver.” (s. 175). Kristensen får vist, at hun er en dygtig kommunikator, der også kan det filosofiske håndværk i dette læseværdige og praksisnære kapitel.

Første del afrundes med et kapitel med titlen ”Efterskrift”, hvilket refererer til den nyligt tiltrådte professor i anvendt filosofi Antje Gimmlers tiltrædelsesforelæsning: ”Hvad er Anvendt Filosofi? Hvad kunne Anvendt Filosofi blive?”. Det er en slags programskrift for ambitionerne med Anvendt Filosofi på Aalborg Universitet. ”Anvendt Filosofi er ikke en ”light” version af rigtig filosofi, (...) Anvendt Filosofi undersøger og rekonstruerer teoretisk de praksisser i vores hverdag, som sætter os i stand til at anvende resultaterne af de videnskabelige landvindinger på en moralsk og etiske forsvarlig og samfundsvidenskabelig robust måde” (s.178). Hun uddyber og begrundet denne definition af anvendt filosofi ved at inddrage Stephen Toulmin og især John Dewey samt ved at sætte det i forhold til sin forskning i mobilitet. Selvom det nok ikke kan komme bag på mange, at anvendt filosofi og pragmatisme fint går hånd i hånd, argumenter Gimmler overbevisende for nødvendigheden af anvendt filosofi i tiltrædelsesforelæsningen, som er en stærk afrunding på første del af bogen.

Anden del af bogen består af elleve små personlige fortællinger. De er skrevet af filosoffer og idéhistorikere, der for de flestes vedkommende arbejder med filosofi uden for universitetsmiljøet. Det er nogle inspirerende fortællinger, hvor de bedste tekster nærmest er små poetiske essays. Det gælder især Anders Fogh Jensens, men også Marie Lunds, Jeanette Bresson Ladegaard Knoks og Kim Gørtz. I disse tekster er anvendt filosofi som samtale og den eksistentielle dimension særlig tydelig. Alle teksterne er dog interessante og giver mod på og lyst til at anvende det filosofiske håndværk i samfundet. *Filosoffen på arbejde* er en velskrevet bog, der er inspirerende at læse. Den giver et godt indblik i det filosofiske miljø på Institut for Anvendt Filosofi på Aalborg Universitet. Det bliver spændende af følge Instituttets arbejde fremover - ikke mindst hvordan det går de færdiguddannede studerende.

I lyset af Bataille – Politisk filosofiske studier

Asger Sørensen

I lyset af Bataille – Politisk filosofiske studier

Politisk Revy, 2012

512 sider

Kr. 268,-

v/ Jonas Demant Hansen, kandidatstuderende i filosofi og socialvidenskab på RUC

Asger Sørensens bog *I lyset af Bataille* består af to dele. Bogens første del udgøres af tolv fagfilosofiske tekster, der alle tager afsæt i eller anvender George Batailles tænkning, mens anden del beskriver Asger Sørensens dannelse til fagfilosof samt hans oplevelser i 1980'ernes anarkistiske miljøer i København. Dermed er bogens anden del også beretningen om, hvordan Sørensens interesse for Bataille opstod og omstændighederne for tilblivelsen af de tekster, som udgør bogens første del. *I lyset af Bataille* henvender sig således til enhver, der har en umiddelbar interesse i Batailles tænkning, men den giver også et sjældent indblik i filosofien som disciplin og et lidet beskrevet stykke politisk historie om venstrefløjen i 1980'erne.

Skyldige fornøjelser

Som titlen siger, kaster Bataille lys over noget. Noget, som ellers har befundet sig i mørket. Dette mørklagte noget, hvad man kunne kalde undersiden af eksistensen, beskriver Sørensen som en verden af forbud; fest, latter, tårer, affald, luksus, kunst, krop, erotik, ekstase, oprør, revolution etc. Man kunne karakterisere alt dette som det irrationelle. Rationaliteten har idehistorisk albuget sig frem på scenen, mens det irrationelle og sanseligheden har været henvist til en plads udenfor scenelyset. Ved sanseligheden forstås både de afskyelige sider af tilværelsen, men også nydelsen der i al sin tankeløshed kan opfattes som en trussel mod rationalitet og orden. Det var i et vist omfang Batailles projekt at rette spottet mod disse aspekter af eksistensen og vise, at de ikke kan udgrænses endeligt. Selvom vi mennesker opfatter den tankeløse nydelse eller væmmelse som trusler mod samfundsorden, så drages vi bestandigt af disse følelser. De er en del af vores bevidsthed, og de påvirker

den sociale orden. Eksempelvis er der ikke noget, man har mindre lyst til end at havne i det iskolde vand, når man står på dækket af en færge. Alligevel er der noget, der trækker i en, når man kigger over rælingen og mærker suget i maven. Et andet eksempel er de kilometerlange motorvejskøer som opstår, fordi bilisterne kører langsomt forbi den forulykkede bil og ikke kan lade være med at snyde sig til et blik på rædslerne. Et mere udramatisk eksempel på den almindelige efterspørgsel på det groteske og grænseoverskridende er det store marked for krimilitteratur, som ikke mangler aftagere i disse tider.

Det forbudte, det farlige og det irrationelle er en del af menneskets eksistens og hverdag. Vi drages af det. Det er de sande *guilty pleasures*, som vi ikke altid vil være ved, men som tegner grænserne for fællesskabets normer. Derfor bør det også indlemmes i filosofien.

No future, fest og farver

Det er denne indlæmmelse, som Sørensen forsøger sig med i bogens første del. Fremgangsmåden er her at låne Batailles blik for det irrationelle og så rette det kritisk mod forskellige politiske eller sociale teorier. Teksterne strækker sig fra begyndelsen af 1990'erne og cirka 20 år frem. Mere om disse om et øjeblik. Anden halvdel af bogen er helt anderledes. Her giver subjektet Asger Sørensen sig til kende og fortæller om sin dannelse til filosof og omstændighederne for den interesse for Bataille, som blev vakt i ham op gennem 1980'erne. Således får vi her et langt essay om 1980'ernes anarkistiske miljøer i København, som Sørensen selv var en del af. Sørensens budskab er, at det politiske engagement på venstrefløj i 1980'ernes København ofte manifesterede sig i fest, farver og kreativitet. Sørensens portræt af tiden og det anarkistiske miljø er ifølge ham selv et opgør med Peter Øvigs historieskrivning, hvor venstrefløj karakteriseres som en alvorstung, eksistentiel og lettere deprim gruppe mennesker, hvoraf en stor del endte med at gå i hundene. Man forstår på Sørensen, at det hverken var trist eller kedeligt at være politisk aktiv anarkist i 1980'erne. Man forstår også, hvorfor Batailles forfatterskab har haft særlig gennemslagskraft i de anarkistiske miljøer, fordi han jo netop forsøgte at begrebsliggøre menneske og politik på en måde, så disse ikke blev reduceret til fornuft og bureaukrati. Det er sandt, at den typiske beskrivelse af venstrefløj i 1980'erne er mere sortrandet. Det er som regel ungdomsarbejdsløshed, *No future* og kartoffelkur, der fremhæves, når tidsånden skal indfanges. Derfor er det forfriskende, at Sørensens historieskrivning tilbyder et

andet perspektiv. Et perspektiv, som er elementært spændende, og altså ikke kun giver mening i forhold til at forstå baggrunden for hans gryende interesse i Bataille.

Det er menneskeligt at pisse på det hele

Essayet *At tage fat om ondets rod – radikal civilisationskritik* er et andet af Sørensens tidlige essays, som gjorde indtryk, fordi Batailles antropologi bliver tydelig her. I kapitlet udlægger Sørensen Hegels lignelse om herren og slaven på et glasklart dansk, hvilket i sig selv ikke er en smal sag. Derpå får vi en indføring i Batailles kritik og udbygning af Hegels lignelse.

I lignelsen begrebsliggør Hegel forholdet mellem menneske og natur, således at mennesket bliver civiliseret ved at lægge afstand til naturen og drifterne. Det sker ifølge Hegel primært igennem det at arbejde. I stedet for at ofre livet i en kamp med herren, indvilliger slaven i stedet for i at arbejde for ham. Bataille er ikke uenig med Hegel i, at arbejde er karakteriseret ved behovsudsættelse og selvkontrol, altså ved at suspendere de naturlige drifter. Man står tidligt op, selvom man hellere vil sove længe, cykler gennem regnvejret, smiler til kollegaerne osv. Hegels lignelse beskriver den overgang, hvor mennesket lærer at beherske sig selv og sine mere primitive tilbøjeligheder. Men for Bataille er mennesket ikke en historisk størrelse i samme grad som hos Hegel. Mennesket *bliver* ikke civiliseret, det *er* civiliseret. Det, som ifølge Bataille er særligt karakteristisk for mennesket, er, når det *gør* den modsatte bevægelse og ser stort på normer om selvbeherskelse og giver sig hen til sine drifter.

Sigmund Freud har ligesom Hegel en lignelse om, hvordan mennesket i tidernes morgen fik drifterne under kontrol. Freud udlægger fortællingen i sin bog *Kulturens byrde*: I tidernes morgen kommer to primitive mænd vandrende gennem en skov, de støder pludselig på ild - måske forårsaget af et lynnedslag. I en legende kappestrid stiller de sig op og tisser på ilden for at se, hvem der først kan slukke den. Denne begivenhed gentager sig flere gange, indtil den ene af mændene får den ide, at i stedet for helt at slukke ilden, kan han nøjes med at inddæmme den. Han skvætter lidt rundt om ilden, til han har et overkommeligt bål, som kan kontrolleres og holdes i live. Ved at beherske sin egen natur, nemlig driften mod at lade alt vandet på én gang, behersker han

den ydre natur, det vil sige ilden, og vupti, så har civilisationen gjort et spring fremad.

Denne fortælling matcher på mange måder Hegels fremstilling af menneske og natur i herre-slave myten, hvor menneskets evne til at beherske sine naturgivne tilbøjeligheder hæver det over dyrene. Batailles tilføjelse består i, at han lader civilisationen og drifterne eksistere side om side. Det, at mændene morer sig med at tisse om kap på ilden uden at drage nytte af den, udtrykker en dyb menneskelig tilbøjelighed til overskridelse og ødselhed. En tilbøjelighed, som finder afløb på trods af civilisationen. Bare fordi mændene én gang har tæmmet ilden, betyder det ikke, at den destruktive adfærd ikke kan genoptages. Mennesket kan vælge den tankeløse nydelse til og vil uvægerligt gøre det igen og igen. Når mennesket bryder med normer, som eksisterer i dets kultur, ved "at pisse på det hele", skaber det ifølge Bataille en vigtig modsætning, nemlig mellem individ og samfund. I selvbeherskelsen skaber mennesket distance til naturen, men i overskridelsen skaber individet distance til fællesskabet og bliver til et selvstændigt subjekt. Overskridelsen er eviggyldig, fordi ethvert menneske til enhver tid har behov for at skille sig ud og kende sig selv fra andre mennesker.

Ifølge Sørensen må Batailles overvejelser over menneskets naturlige tilbøjelighed til overskridelse og irrationel adfærd tænkes ind i civilisationskritikken og den politiske teori. Enhver civilisationskritik må rumme erkendelsen af, at samfundet aldrig kan organiseres på baggrund af fornuft alene. På den anden side betyder Batailles forståelse af mennesket som et i udgangspunktet civiliseret væsen, at civilisationen i princippet ikke kan bryde sammen eller forsvinde ud af verden.

Det onde er det godes drøm

Ifølge Bataille rummer eksistensen oplevelser og erkendelser, der ikke kan sættes på rationel formel eller ind i noget filosofisk skema. Muligvis derfor - som en slags performativ strategi - præsenterede han ikke altid sin tænkning i henhold til akademiske standarder. Bataille er således også ophavsmand til et skønlitterært forfatterskab og bedrev desuden litteraturkritik. I begge disse sammenhænge kommer hans filosofi til udtryk, men altså ikke på den facon hvor teorier fremsættes, og begreber analyseres. Derfor tager Sørensen i

kapitlet, "Det onde mellem ontologi og indre erfaring", det på sig at samle Batailles sporadiske refleksioner over ondskab op for at stykke dem sammen til et sammenhængende billede. Den fremgangsmåde bliver til et interessant essay om ondskab. Essayet tager afsæt i Batailles læsning af Emily Brontes *Stormfulde højder*. Her kan hovedpersonerne Heathcliff og Catherine ikke få hinanden, fordi et fornufttægteskab mellem Catherine og en rigmand kommer i vejen. Den forhindring får Heathcliffs begær til at slå om i en nydelsesfuld sadisme, hvor han blandt andet fantaserer om at foretage levende dissektioner af Catherines familie. Romanens tematisering af norm og overskridelse ligger ligefor at køre igennem Batailles begrebsverden. Det, som Bataille får øje på, er for det første, at Catherine trods Heathcliffs åbenlyse ondskab bliver ved at elske ham. For det andet, at Emily Brontes beskrivelser af Heathcliff afslører ham som en konstruktion, der modsat Catherine aldrig bliver troværdig som andet end en romanfigur. På den baggrund kan Bataille beskrive den onde vilje som en fantasi, der eksisterer i Emily Brontes bevidsthed – side om side med den gode vilje - og altså ikke som en separat størrelse.

Denne type biografisk læsning, hvor Bataille sætter lighedstegn mellem forfatteren Emily Bronte og hendes romanfigur Catherine, er, som Sørensen også bemærker, et ret umoderne og tvivlsomt analytisk greb. Til gengæld kan Bataille noget med *one-liners*, der i en hurtig vending opsummerer hans blik for mennesket som både normsætter og normbryder. I læsningen konkluderer han således, at "Det onde er det godes drøm".

Bogen skifter gear

Fremgangsmåden i mange af kapitlerne i bogens første halvdel er at minde filosofien om denne grænseoverskridende side af menneskets tilværelse. Denne påmindelse er i de fleste tilfælde relevant og veludført. Kun i kapitlet om Marcel Mauss gaveteori følges strategien ikke helt. Det er muligvis, fordi teksten oprindeligt er skrevet som et bidrag til en antologi om sociologisk teori og derfor ikke har Batailles perspektiv i sit opdrag. Efter en ellers virkelig spændende læsning og udlægning af Mauss gaveteori kommer Sørensen således ind fra højre, og med Bataille som mukkert river han det hele ned i et snuptag. Hverken Mauss eller læser når at få paraderne op. Kritikken af Mauss er muligvis berettiget, men den virker også en smule indforstået.

Denne type indforståethed er dog undtagelsen, som bekræfter den regelmæssighed, hvormed Sørensen i hvert essay tålmodigt introducerer læseren for Batailles tænkning. Og selvom det ofte er de samme aspekter ved Batailles tanker, der vendes og drejes, så virker introduktionerne mere uddybende end gentagende. Omvendt kan de essays, der udgør bogens første del, med fordel læses mere sporadisk eller enkeltvis - noget Sørensen selv nævner i indledningen. Når man er ved at være gennem bogens første del, er man nemlig ret mæt af Bataille. Lykkeligvis skifter bogen fuldstændig gear i anden del, vinduet rulles ned, og der lukkes noget luft ind i den iltfattige kabine, som enhver bog med fagfilosofiske tekster ofte er. Navnlig fordi der i den akademiske genre tilstræbes en objektivitet i sproget, som skal sløre, at der faktisk er en forfatter med en personlighed, som har skrevet teksten. Sørensen siger selv, at han i bogens anden del lader sin suverænitet sætte sig igennem.

Det er ærlig talt befriende, og en form som andre filosoffer gerne må benytte sig af. Ikke fordi det personlige stof er dramatisk eller pirrende, men fordi det giver anledning til at se på de tekster, man lige har læst udefra, og forstå hvilken sammenhæng de er skabt i. Sørensen fortæller nøgternt om sin omstændige vej ind og ud af universitetsverden. Det er aldrig bittert eller selvretfærdigt, selvom der, så vidt man kan læse, har været gjort mindst et bevidst forsøg på at afbryde hans karriere. Det er heller ikke selvforherligende, fordi Sørensen beskriver sin akademiske karriere som præget af flid og personligt initiativ, men også en hel del tilfældigheder. Det er blandt andet denne blanding af tilfældighed og initiativ, der danner baggrund for en absurd scene, hvor fejringen af hans afsluttede ph.d. sker i selskab med filosoffer, partifæller fra Enhedslisten og kollegaer fra Mærsk, hvor Sørensen via arbejdsformidlingen har fået job.

Form og indhold

Bogen er et tohovedet uhyre, fordi den både har den filosofiske erkendelse og det mere berettende som sit sigte. To ret væsensforskellige størrelser. Men fordi de to dele supplerer hinanden så godt, fortjener bogen alligevel at blive læst i sin dobbelte helhed. Helt eksplicit får man Sørensens egen historie og baggrunden for tilblivelsen af de fagfilosofiske tekster og dermed en bedre forståelse for den bevidsthed, som de er vokset ud af. Mindre eksplicit giver

bogens to dele anledning til nogle refleksioner over formsprog og fremstilling. Første del med fagfilosofiske tekster skal skubbe filosofien – her Bataille-forskningen - frem og må derfor overholde de akademiske standarder med fodnoter osv. Hvert kapitel indledes med en opremsning af, hvad der vil blive diskuteret i det følgende, ofte i punktform. Derefter gennemgås disse punkter, for til sidst at nå frem til den konklusion, der også indledningsvis blev varslet. Denne fremgangsmåde er nødvendig i en fagfilosofisk tekst. Når læseren skal ledes gennem vanskelige argumentationer og teoretiske synteser, er der brug for at kunne orientere sig i argumentationen. Men når samme fremgangsmåde med punktopstillinger osv. bruges i bogens anden del, forstyrrer det både læseglæden og den fortælleglæde, som ellers skinner igennem, når Sørensen folder erindringsstoffet ud.

Asger Sørensens dannelse til fagfilosof er nemlig ret underholdende. Særligt hvis man selv har studeret filosofi og kæmpet med at finde ind og frem til sin faglige identitet. Lettere ironisk erklærer Sørensen, at evnen til at sætte fodnoter er en vigtig del af det at blive fagfilosof. Derpå følger refleksioner over filosofien og fremstilling af samme. Refleksionerne omkring fodnoter – hvornår, hvordan og hvor mange – rammer virkelig plet, fordi det netop er denne type lavpraktiske regler, enhver nybegynder i et fag undrer sig over. Det er også befriende at høre Sørensen fortælle, hvordan centrale aspekter af filosofien nemt kan glemmes, hvis ikke man holder den ved lige. Hvor ofte har man som studerende ikke set tilbage på det der kursus, man havde på tredje semester om middelalderens naturfilosofi med en følelse af, at de vigtigste sammenhænge allerede havde fortabt sig i glemslen. Man får fornemmelse for det filosofiske miljø i Danmark, der må karakteriseres som en aneddam, hvor alle kender alle, men ikke nødvendigvis er venner. Der er som sagt ikke tale om ligegyldig sladder eller bebrejdelser, men derimod et nøgternt indblik i den akademiske verden som må få enhver, der har overvejet at gøre karriere der, til at tænke sig om en ekstra gang. Man skal ikke være ømskindet. Enhver, der studerer eller har studeret filosofi ved universitetet, vil således have interesse i bogens beskrivelser af det akademiske miljø blandt filosoffer i Danmark og Asger Sørensens egen kamp for at finde sig til rette i det.

At læse biografisk

Preben Lilhav

Den unge Goethe. 1749-1786. Werther-geni og minister – en tekstmontage af Preben Lilhav

internetAkademiet, 2013

364 sider

Kr. 188,-

v/ Philip Martinussen, cand. mag. i Filosofi fra Københavns Universitet & BA i Idehistorie og Antropologi/Etnografi fra Aarhus Universitet

Man bør kende den tyske digter, dramatiker, videnskabsmand m.m., Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832), foregangsmanden for Sturm und Drang-bevægelsen og forfatteren bag den berømte brevroman *Die Leiden des jungen Werthers*. Det synes i hvert fald at være tanken bag forlaget internetAkademiets udgivelse af en trebindsserie om den berømte tysker. Serien spænder fra den "unge", til den "modne" og den "sene" Goethe og indeholder uddrag fra hans hovedværker, diverse brevvekslinger, dagbogsoptegnelser og lignende. Mere er det svært at sige om serien, hvis første bind *Den unge Goethe* udkom sidste år. Der følger nemlig ingen indledning med, der forklarer hensigten med initiativet. *Den unge Goethe* starter hårdt og kontant ud med én side, hvor forlægger og idehistoriker Preben Lilhav kort gør rede for Goethes familiære baggrund. Dernæst følger tekstuddrag på tekstuddrag – for det meste uddrag fra breve – med korte medfølgende forklaringer af Lilhav. Forklaringerne bliver dog sjældnere og sjældnere, jo længere man kommer ind i bogen.

Det er altså svært at blive klog på hensigten med bogen: Hvad vil den? Hvorfor skal vi læse det biografiske og litterære/filosofiske materiale sammen? Er det en biografisk læsning af forfatterskabet? Hvad er forbindelsen mellem brevene, dagbøgerne og det litterære værk? Hvorfor har forlæggeren valgt lige netop dé breve og dé værker og ikke andre? Hvad skal vi overhovedet med den her bog? En indledning ville have hjulpet. Det ville flere medfølgende forklaringer af tekststykkerne også, da man nogle gange mister forbindelsen mellem de forskellige stykker. Det er tydeligvis forlæggerens hensigt, at der

under læsningen skal danne sig en rød tråd mellem de tilsyneladende usammenhængende stykker. Den er der bare ikke altid.

Ikke desto mindre er det spændende læsning, da man bliver gjort opmærksom på, hvor stor en rolle Goethes levede liv har spillet for hans litterære og filosofiske værker. Der er, som særligt brevene viser, en klar forbindelse mellem disse to ting. Goethe har kontinuerligt implementeret sit levede liv i sine værker. Der ville således næppe have været en ulykkelig forelsket Werther uden en lige så ulykkelig forelsket Goethe.

Endvidere var det *Die Leiden des jungen Werthers*, der indirekte kickstartede den romantiske litterære/filosofiske bølge i Europa. Derfor er det en interessant pointe, *Den unge Goethe* indirekte kaster af sig, nemlig at litterære og filosofiske strømninger til dels er afhængige af dybt personlige og partikulære historier, og ikke kun er produkter af en abstrakt tankevirksomhed, der er fuldstændig afskåret fra al personlig lidelse, død og ødelæggelse, lykke og kærlighed. Sådanne overvejelse måtte Lilhav gerne have medtaget i en indledning.

Hvorfor skal filosoffer så læse bogen? Den er ikke kun guld værd, for de der har en interesse for Goethe og hans samtid (skønlitteratur indeholder – selvfølgelig – ”filosofi”; filosoffer burde generelt læse flere romaner), den er også en reminder om, at grænsen mellem det ”personlige” og det ”filosofiske” er meget tynd, nærmest grænsende til ikke-eksisterende. Filosoffer er trods alt kun mennesker. Det biografiske materiale kan ikke undgå at snige sig ind i filosofiske værker, spørgsmålet er blot *hvor meget*. Samtidig er der også en fare for, at en biografisk læsning kan tage fuldstændig over og skygge for de interessante filosofiske pointer, som det for eksempel er tilfældet med skandalen omkring Martin Heideggers påståede nazisme, der for nylig har fået ekstra meget opmærksomhed på baggrund af den snarlige udgivelse af hemmelige notesbøger, der efter sigende skulle løfte endnu mere af sløret for Heideggers såkaldte ”nationalsocialistiske fortid”. Og selv hvis han var fritidsnazist, og denne interesse sivede ind i hans filosofi, skal man så undgå at læse ham? Hvis en anden var morder, skulle man så brænde vedkommendes bøger? Hvor meget har det biografiske at sige, i hvilket omfang er det til stede i et værk, og bør man tage hensyn til det? Det er sådanne spørgsmål ”Den unge Goethe” indirekte kaster ud mod læseren. Og det er godt.

Sprogets sakramente. En arkæologi for eden

Giorgio Agamben

Sprogets sakramente. En arkæologi for eden

Forord og oversættelse af Søren Gosvig Olesen

Forlaget Wunderbuch, 2012

116 sider

Kr. 229,-

v/ Martin Hauberg-Lund

Giorgio Agambens bog *Sprogets sakramente* kan siges helt grundlæggende at handle om, hvordan sproglige fænomener som ed og besværgelse er arketypiske for den måde, hvorpå vi mennesker i det hele taget er til stede i og med sproget. At aflægge en ed og at sværge er sproglige handlinger, som i særlig grad udviser menneskets ontologiske signifikans – det vil sige, den omstændighed, at vores tilstedeværelse og eksistens har betydning for, hvad verden er for noget. På denne måde står Agamben i tydelig forlængelse af den filosofiske tradition, der udgår fra den tyske idealisme efter Kant, over fænomenologien med særlig vægt på Heidegger og til eksempelvis den fransk/amerikanske dekonstruktion med Derrida i spidsen. Ved at læse og studere sig igennem Agambens 29 afsnit og de dertilhørende – og vanen tro med det hebraiske bogstav aleph (א) som begyndelsesmarkør – bemærkninger vil man med al sandsynlighed erkende, eller i det mindste nærme sig den erkendelse, at edsaflæggelse og besværgelse ikke er noget, der kvalitativt betragtet kun hører hjemme i retssale og inden for rammerne af en eksklusiv religiøs diskurs. Derimod har begge dele hjemme i det, vi med Heidegger har lært at kalde for den hverdagslige gennemsnitlighed, og antager derfor hos Agamben karakter af at være en raffinering og eksplicitering af væsentlige træk ved for eksempel Heideggers fundamentalontologiske udlægninger af 'forståelse' og 'udtalelse', sådan som disse er fremstillet i *Væren og tid*. Som det hedder et sted i *Sprogets sakramente*:

"Guds navn benævner det navn, som altid og alene er sandt, dvs. den erfaring med sproget, som vi ikke kan tvivle på. For mennesket er den erfaring eden. Ethvert navn er i denne betydning en ed, i ethvert navn er der en tro på spil, eftersom navnets vished hverken er af empirisk-konstativ eller af logisk-

epistemisk type, men hver gang sætter menneskenes engagement og praksis på spil. **At tale er frem for alt at sværge, at tro på navnet.**" (s. 84, min fremhævning).

Oversætter og filosof Søren Gosvig Olesen har leveret en formidabel præstation af en oversættelse og har tilmed udstyret Forlaget Wunderbuchs flotte bog med et kort, præcist og helt igennem overbevisende forord, der hensigtsmæssigt indstiller læserens optik, inden denne selv giver sig i kast med Agambens tekst. Ovenstående redegørelse, for at Agambens tematik har at gøre med menneskets ontologiske signifikans i kraft af at være et sprogligt væsen, formuleres af Gosvig Olesen på følgende måde:

"Hvad der er på spil med Eden er ikke bare forholdet mellem sproget og verden, det er mennesket selv, fordi mennesket jo er det væsen, der etablerer forholdet mellem sprog og verden. Eden er ordet; den er det ord, jeg giver. Men sådan er ethvert ord. Det givne ord siger noget om noget, men dermed forpligter det også. Sproget er ikke menneskets billede af virkeligheden. Eller det er det nok, men dermed er det endnu mere noget andet. Sproget er menneskets pagt med virkeligheden. Sådan kan man forsøge at sammenfatte budskabet i *Sprogets sakramente*." (s. XI).

Måske proportionalt med analytiske filosofers trang til af og til at overgøre bestræbelsen på logisk stilisering af sproget, udviser kontinentalfilosoffer ikke sjældent en trang til at pakke i øvrigt forståelige pointer og ræsonnementer ind i dunkle fraser, så det, der søges fremstillet, antager karakter af at være langt mere apokryft, æterisk og svært fatteligt, end det i virkeligheden viser sig at være, når først man har fået hold på formens indhold. Nedenstående passus fra *Sprogets sakramente* kan læses som et sigende eksempel på den særlig obskure stil, som også Agamben til tider ynder at anvende. Jeg vil mene, at tricket består i efter en 15-20 linjer at have refereret til og opremset så og så mange lettere uforståelige referencer, citater og begreber at lade en yderst genkendelig formulering falde, som læseren så kan svælge i, da vedkommende endelig føler, at denne er med på, hvad den dermed orakel-agtige Agamben forsøgte at sige. (Samme mytiske initieringsagtige trick anvendtes i øvrigt – og måske som allerede bekendt – flittigt af for eksempel franske Jacques Lacan, hvilket er blevet tilstrækkeligt bevidnet og demonstreret af blandt andet Alan Sokal og Jean Bricmont i deres skarpe, sobre og endog til tider morsomt

afslørende *Fashionable Nonsense* fra 1997.) Den afsluttende *slight of hand* – det vil sige, passagens to sidste, og i øvrigt rent assertive/påstående, sætninger – lader sig i nærværende eksempel under al sandsynlighed kun afkode, såfremt læseren på forhånd besidder et indgående kendskab til de centrale filosofiske tanker og termini i enten Heideggers sprogfilosofiske arbejder, Kojévés indflydelsesrige Hegel-forelæsninger eller Derridas dekonstruktive tekstkritik, som alle sammen kredser om sprogets/poesiens ontologisk afbjergende forhold til væren:

”At det i virkeligheden ikke handlede om en indbydelse, men om en egentlig forpligtende magt forbundet med fremsigelsen af navnet, kan man se af, hvad vi ved (Plinius, 28, 18), at Rom for at undgå en påkaldelse fra fjendens side havde et hemmeligt navn (palindromet *Amor* eller, ifølge Lydus [*De mens.** IV, 25], *Flora*). Og ligesom Rom havde guderne et hemmeligt navn, kun kendt af præsten (eller mageren), der var garant for påkaldelsens virkning; sådan blev Dionysos i mysteriekulten kaldt Pyrigenes, Lycia kaldtes ved det udenlandske navn Ilithyia, Proserpina blev kaldt Furva, mens det rigtige navn på *Bona dea*, som de romerske matroner viede en mysteriekult til, skulle forblive ukendt af mænd (Güntert, s. 8). Navnets magiske kraft, som vi møder i mange kulters formler og amuletter, hvor navnet ikke blot påkalder den nævnte magt, men hvor dets gradvise ophævelse også kan fordrive eller ødelægge den (som i formelen *abrakanarba kanarba anarba narba arba rba ba a*, Wessely, s. 28), har sin grund her. **Som i eden (den nære forbindelse mellem magisk formel og ed attesteres af verbet *horkizo*, påkalde, besværgelse: *horkizo se to hagion onoma*, med navnet i akkusativ præcis som i eden – Güntert, s. 10) virkeliggør navnets udtalelse straks overensstemmelsen mellem ord og ting. Edsaflæggelse og besværgelse er de to sider af værens »påkaldelse«.**” (s. 78, min fremhævning).

At der forekommer sådanne øjensynligt ubegrundede og derfor prætentiose passager hist og her i *Sprogets sakramente* er til at leve med, da bogens overordnede fortrin klart opvejer denne overflødige ballast. Må fremtiden blive en sådan, at vi helt bliver fri for dette filosofisk overflødige fedt!

En anden af *Sprogets sakramentes* forcer er dens bestemmelse af filosofien som sådan. Af flere omgange vender Agamben tilbage til spørgsmålet om og bestemmelsen af filosofiens væsen og egentlige ærinde. Forholdet mellem

filosofisk tænkning og edsaflæggelse/besværgelse – forstået i Agambens brede forstand – består i, at filosofien til stadighed tilstræber at forholde sig kritisk, tvivlende og skeptisk over for den selvfølgelighed og accept, hvormed en given tids mennesker omgås de eder og besværgelser, som de ved at være sproglige væsener, og dermed tillige ontologisk signifikante, som aktive subjekter 'performer'. Agamben lykkes i *Sprogets sakramente* med på fornem og overbevisende maner at kvalificere dette forhold på en måde, som faktisk fremstår noget nær original, omend han netop i kraft af sin bestemmelse af filosofiens forhold til ed og besværgelse stiller sig i forlængelse af traditionen fra Spinoza over Hegel til Nietzsche og Heidegger, som på hver deres måde har hævdet filosofiens opgave som hovedsageligt bestående i for frihedens skyld afslørende at fremstille menneskedyrets sprogligt forankrede ontologiske signifikans. (Se s. 90, 98, 105).

En tredje force ved *Sprogets sakramente* er dens fint formulerede kritikker af den hidtil fremstillede, videnskabelige udredning af og forklaring på sproglige fænomener som ed og besværgelse samt disses kulturelle grundlag. Agamben viser, hvordan forskere ukritisk har forudsat visse præmisser, der ved nærmere og særligt filosofisk granskning viser sig som kontingente og langt fra, hvis ikke ligefrem alt andet end selvindlysende. Derfor formulerer Agamben sit spørgsmål angående edens og besværgelsens grund på følgende måde: "Hvad vi må spørge til her, er den tærskel til det ubestemte, som forskernes analyse støder på. Den er ikke noget, som uforsigtigt kan projiceres ud på kronologien, som en forhistorisk fortid, der mangler egentlig dokumentation for; den er en indre grænse, vi må forstå, idet vi betvivler vores etablerede distinktioner, og som kan føre os frem til en ny definition af fænomenet." (s. 39-40).

Jeg vil bestemt mene, at både Agamben-kendere og filosofisk besindige mennesker vil have godt af at læse *Sprogets sakramente*, da bogen virkelig indeholder flot fremskrevne passager af høj filosofisk kvalitet, omend jeg samtidig ønsker at fastholde, at en lang række andre værker synes mig at være mere presserende at læse og studere. (Vil man gerne have fat i Agambens grundlæggende budskab, kunne man med god mening konsultere den unge Walter Benjamins korte skrift *Om sprog overhovedet og om menneskets sprog*, som Agamben da også relativt henkastet refererer til i den første af de to

bemærkninger til afsnit 21. (Se s. 80)). Som et filologisk og historisk vel-funderet supplement til for eksempel Heidegger, Kojève og Derrida fremstår teksten som relevant læsning, men isoleret set vil værket have svært ved at bevæge, forhekse og henrykke ret mange udover dem, der i forvejen er gået hen og blevet Agamben-fans.